

जुनियर/युवा रेडक्रस सम्बन्धी जान्ने पर्ने विषयहरु

खण्ड क

जुनियर/युवा रेडक्रस संगठन तथा नीति

१) परिचय :

नेपाल रेडक्रसले जुनियर/युवा रेडक्रससम्बन्धी गतिविधिहरु व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्न र कार्यक्षेत्रमा समेत स्पष्टता ल्याई गतिविधिलाई अगाडि बढाउन जुनियर/युवा रेडक्रस नीति एवं कार्यप्रणाली निर्देशिका प्रकाशनमा ल्याइएको र सो निर्देशिकामा उल्लेख भएका खण्डहरु मध्ये जुनियर/युवा रेडक्रसका सदस्यहरुले पनि अनिवार्य रूपमा जानकारी लिइ राख्नु पर्ने पक्षलाई समेटेटी जानकारी दिने उद्देश्यले यस पुस्तिकामा सो विषयहरुलाई समावेश गरिएको छ । रेडक्रस अभियानको स्वरूप र सञ्चालित कार्यक्रमहरुको बारेमा संक्षिप्त जानकारी गराउने उद्देश्यले उक्त विषयहरु समेत यसमा समावेश गरिएका छन् ।

२) जुनियर/युवा रेडक्रसको स्थापना

नेपाल रेडक्रसको स्थापना भएपश्चात् नेपालमा जुनियर र युवा रेडक्रसको स्थापना ५ मार्च १९६५ (तदनुसार २०२१ फागुन २२) का दिन भएको हो । नेपाल अधिराज्यका ७५ वटै जिल्लाका शिक्षण संस्था र समुदायमा व्यापक सञ्जालको रूपमा नेपाल जुनियर/युवा रेडक्रस सर्कलहरुको स्थापना, विकास र विस्तार हुँदै आएको छ । नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको विधान २०२० (पन्ध्रौं संशोधन, २०५९ सहित) को परिच्छेद २, धारा ७.३. (ड) मा व्यवस्था भए अनुसार “नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको अभिन्न अङ्गको रूपमा जुनियर/युवा रेडक्रसको सङ्गठन र सहभागिता प्रवर्द्धन गर्दै गतिविधिहरु सञ्चालन गर्ने” उल्लेख गरिएको छ । तसर्थ जुनियर/युवा रेडक्रस सर्कलहरुमा आवद्ध स्वयम्सेवीहरुको मानवीय शक्तिलाई परिचालन गरी पीडितहरुको सेवा र सङ्गठनभिमुखता न्यूनीकरणमा योगदान गर्न एवं लाभान्वित हुन प्रोत्साहित र दिशाबोध गर्नु आवश्यक भएकाले अन्तर्राष्ट्रिय महासङ्घको नीति तथा नेपाल रेडक्रसको दीर्घकालीन योजनाअनुरूप राष्ट्रियस्तरमा योगदान पुऱ्याउन जुनियर/युवा रेडक्रस नीति तथा कार्यप्रणाली साथै जुनियर/युवा रेडक्रस स्वयमसेवक व्यवस्थापन निर्देशिकाहरुको तर्जुमा गरिएको छ ।

३) जुनियर/युवा रेडक्रसको लक्ष्य

नेपाल रेडक्रसको अभिन्न अङ्गको रूपमा रहेको जुनियर/युवा रेडक्रस सङ्गठनमा बालबालिका तथा युवावर्गलाई आवद्ध गराई कार्यक्रमहरुको माध्यमबाट मानवीय सेवालाई प्रभावकारी बनाउन उनीहरुको व्यवस्थापकीय क्षमता अभिवृद्धिका साथै स्वयम् पनि लाभान्वित हुनसक्नेगरी स्वयम्सेवी कार्यकर्ताको रूपमा विकास तथा सेवामा परिचालन गराउनु जुनियर/युवा रेडक्रसको लक्ष्य हो ।

४) जुनियर/युवा रेडक्रसको उद्देश्य

क) युवावर्गलाई जीवन रक्षा तथा स्वास्थ्य सुरक्षासम्बन्धी मानवीय सेवाका साथै जनचेतना अभिवृद्धिका कार्यमा सक्रिय गराउने ।

- ख) रेडक्रसका सिद्धान्त तथा मानवीय मूल्यको प्रवर्द्धन र अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनको प्रचार-प्रसार गरी रेडक्रसको संस्थागत विकासमा मद्दत पुऱ्याउने,
 - ग) प्रकोप तथा महामारी न्यूनीकरण, पूर्वतयारी, उद्धार तथा राहत कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने,
 - घ) युवावर्गलाई स्वयम्सेवाप्रति उत्प्रेरित गरी क्षमता अभिवृद्धिका साथै देश, काल र परिस्थितिअनुसार सेवा तथा विकास कार्यमा संलग्न गराउने ।
 - ङ) राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मित्रता, पारस्परिक सहयोग, समझदारी, सद्भाव र शान्ति अभिवृद्धि गर्ने ।
- ५) जुनियर/युवा रेडक्रसको नीतिगत क्षेत्रहरू :

जुनियर/युवा रेडक्रसको मूलमन्त्र “म सेवा गर्छु” (I serve) भन्ने हो । रेडक्रसका मूलभूत सिद्धान्तको अधीनमा रही मानव जातिको सेवा हुने कुनै पनि प्रकारका कार्यक्रमलाई नेपाल जुनियर/युवा रेडक्रसको कार्यक्षेत्रको रूपमा लिन सकिन्छ । यी कार्यहरू मुख्यतया ६ वटा क्षेत्रसँग सम्बन्धित छन् :

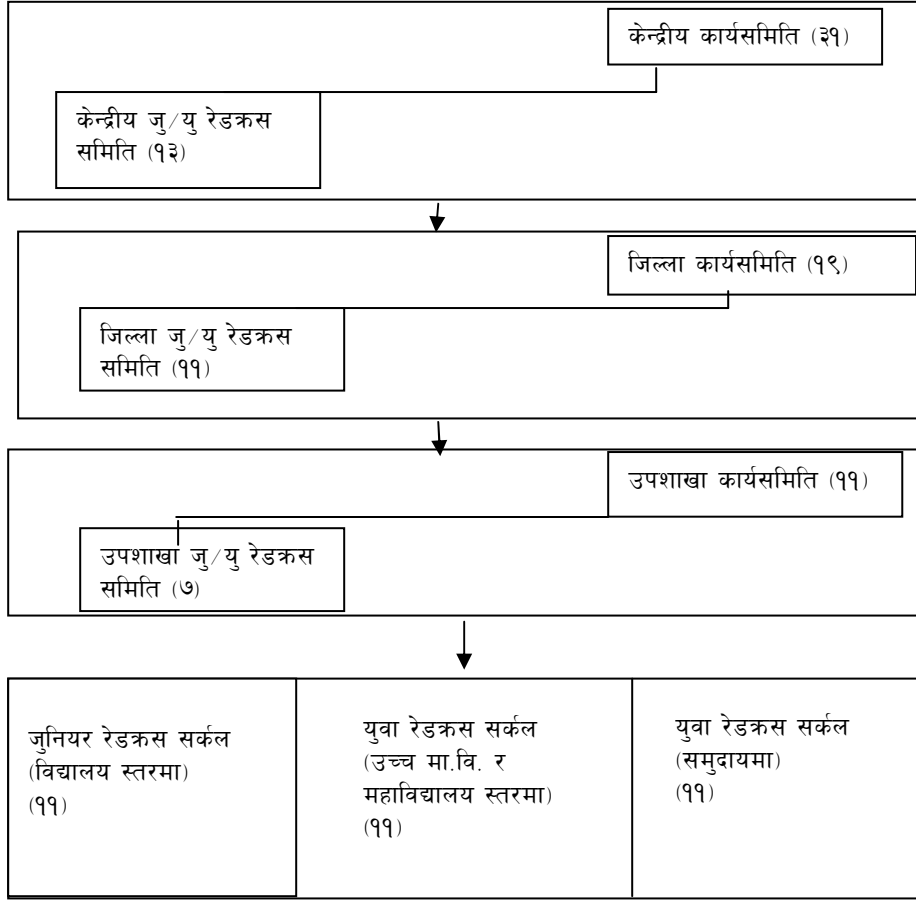
- क) जीवन रक्षा एवं स्वास्थ्य सुरक्षा (Protection of Life and Health)
 - ख) सेवा तथा ऐक्यवद्धता (Service and Solidarity)
 - ग) राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय मित्रता, समझदारी र शान्तिका लागि शिक्षा (National/International Friendship, Understanding and Education for Peace)
 - घ) अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानून, मानवीय मूल्यको प्रवर्द्धन र रेडक्रसका सिद्धान्तहरूको प्रचार-प्रसार (International Humanitarian Law , Promotion of Humanitarian Value and Dissemination of the Red Cross Principles)
 - ङ) प्रकोप व्यवस्थापन (Disaster Management)
 - च) क्षमता अभिवृद्धि र सङ्गठन विकास (Capacity Building & Organization Development)
- ६) जुनियर/युवा रेडक्रसको नीतिहरू

- क) जुनियर/युवा रेडक्रस सर्कलहरूले स्वास्थ्य शिक्षा, वातावरणीय सरसफाइ, वृक्षारोपणजस्ता स्वास्थ्य र सामुदायिक सेवा एवं विकासमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछन् ।
- ख) जुनियर र युवा रेडक्रसका माध्यमबाट रेडक्रसका राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय निकायसँग सुमधुर सम्बन्ध कायम गरी मानवीय पीडा कम गर्न सहयोग र सद्भाव वृद्धि गर्नमा सर्कलहरूले विशेष योगदान रहनेछ ।
- ग) रेडक्रस सिद्धान्त तथा मानवीय मूल्यको प्रवर्द्धन र अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनको प्रचार-प्रसारमा जुनियर /युवा रेडक्रस सदस्यहरूको सशक्त भूमिका रहनेछ ।
- घ) जुनियर/युवा रेडक्रसले प्रकोप प्रभावित तथा जोखिममा रहेका समुदायका लागि बचावट, न्यूनीकरण, पूर्वतयारी उद्धार/राहत कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नेछन् ।
- ङ) नेपाल रेडक्रसको अभिन्न अङ्गको रूपमा शिक्षण संस्था र समुदायमा जुनियर र युवाहरूको सङ्गठनात्मक विकास गरिनेछ ।
- च) जुनियर/युवा रेडक्रस सङ्गठनको विभिन्न नीतिगत तहमा जुनियर/युवा सदस्यहरू, शि.ना., प्र.अ., शिक्षा मन्त्रालयका प्रतिनिधि र विषयगत विशेषज्ञहरूलाई आवश्यकताअनुसार प्रतिनिधित्व गराइनेछ ।
- छ) जुनियर र युवा रेडक्रस सदस्यहरूको नेतृत्व विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि गरी मानवीय सेवामा परिचालन गरिनेछ ।

- ज) बालबालिका तथा युवाहरू लक्षित समूह हुनेछन् र विनाभेदभाव लाभान्वित हुनेछन् ।
- झ) जुनियर/युवा रेडक्रसबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरू प्रभावकारी बनाउन जुनियर/युवा सदस्यहरूमा प्रेरणा र प्रोत्साहनका लागि अनुगमन र मूल्याङ्कनको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ञ) नेपाल रेडक्रसबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरूमा जुनियर/युवा स्वयम्सेवकहरूको संलग्नता र समन्वयपूर्ण भूमिकालाई विशेष प्राथमिकता दिइनेछ ।
- ट) जुनियर/युवा रेडक्रसका नीतिहरूको कार्यान्वयनका लागि कार्यप्रणाली निर्देशिकाको विकास तथा समयानुकूल परिमार्जनको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ७) निम्न बमोजिमका साभ्ना सरोकारका विषयहरू (Cross cutting issues) लाई हरेक कार्यक्रममा समावेश गर्नका लागि जोड दिइएको छ ।
- लैङ्गिक सचेतना (Gender Sensitivity)
 - संस्थागत विकास (Institutional Development)
 - द्वन्द्व सचेतना (Conflict Sensitivity)
 - दीगोपना (Sustainability)

द) जुनियर/युवा रेडक्रस सांगठनिक ढाँचा

नेपाल जुनियर/युवा रेडक्रसको सङ्गठनात्मक स्वरूप देहायबमोजिम हुनेछ :

९) केन्द्रीय नेपाल जुनियर/युवा रेडक्रस समिति

केन्द्रीयस्तरमा नीति, योजना, कार्यक्रम तर्जुमा, समन्वय, सुपरिवेक्षण, अनुगमन, मूल्याङ्कन आदि कार्य व्यवस्था गर्न केन्द्रीय कार्यसमितिबाट निर्धारित नियमावलीअनुसार केन्द्रीय नेपाल जुनियर/युवा रेडक्रस समिति गठन हुनेछ । यस समितिमा निम्नानुसार पदाधिकारी र सदस्यहरू रहनेछन् :

- सभापति - केन्द्रीय कार्यसमितिका सदस्यहरूमध्येबाट केन्द्रीय कार्यसमितिद्वारा मनोनीत - १ जना
- सदस्यहरू - सभापतिको सिफारिसमा क्षेत्रीय आवश्यकता तथा अनुभवको आधारमा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सुगमता ल्याउन सर्कल संरक्षक, शिक्षक नायक, विषयगत

विशेषज्ञ, शिक्षा मन्त्रालयको अधिकृत स्तरको प्रतिनिधि तथा जुनियर/युवा रेडक्रस सदस्यहरूमध्येबाट अध्यक्षद्वारा मनोनीत- ९ जना
पदेन सदस्यहरू - केन्द्रीय महामन्त्री र कोषाध्यक्ष - २ जना
सदस्य-सचिव - विभागीय प्रमुख - १ जना गरी जम्मा १३ जना

१०) जिल्लास्तरीय नेपाल जुनियर/युवा रेडक्रस समिति

जिल्लास्तरमा बालबालिका/युवाहरूलाई परिचालन गरी जुनियर/युवा रेडक्रसको संस्थागत विकास एवं क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न जिल्ला कार्यसमितिले निम्नानुसार ११ सदस्यीय जिल्लास्तरीय नेपाल जुनियर/युवा रेडक्रस समितिको गठन गर्नेछ :

संयोजक - जिल्ला कार्यसमितिका सदस्यहरूमध्येबाट जिल्ला कार्यसमितिद्वारा मनोनीत - १ जना

सदस्यहरू: (संयोजकको सिफारिसमा सभापतिद्वारा मनोनीत)

- जिल्ला कार्यसमितिका सदस्यहरूमध्येबाट - १ जना
- शिक्षक नायक (विद्यालय/महाविद्यालय) बाट - ३ जना
- जुनियर/युवा रेडक्रस सदस्य (२ छात्र र २ छात्रा) बाट- ४ जना
- जिल्ला शिक्षा कार्यालयका प्रतिनिधि - १ जना

सदस्य- सचिव - कर्मचारी वा जिल्ला कार्यसमितिबाट तोकिएको उपयुक्त व्यक्ति - १ जना

११) उपशाखास्तरीय जुनियर/युवा रेडक्रस समिति :

उपशाखास्तरमा ७ सदस्यीय जुनियर/युवा रेडक्रस उपशाखा समिति गठन गरिनेछ । गठन विधि यस प्रकार हुनेछ:

संयोजक - उपशाखा कार्यसमितिका सदस्यहरूमध्येबाट उपशाखा कार्यसमितिद्वारा मनोनीत- १ जना

सदस्यहरू - (संयोजकको सिफारिसमा सभापतिबाट मनोनीत)

- उपशाखा कार्यसमितिका सदस्यहरूमध्येबाट - १ जना
- सर्कल संरक्षकहरूमध्येबाट - १ जना
- शिक्षक नायकहरूमध्येबाट - १ जना
- जुनियर/युवा सर्कलका पदाधिकारीहरूमध्येबाट - २ जना (छात्र १ जना र छात्रा १ जना)

सदस्य- सचिव - कर्मचारी वा उपशाखा कार्यसमितिबाट तोकिएको उपयुक्त व्यक्ति - १ जना यस समिति उपशाखा कार्यसमितिप्रति जवाफदेही हुनेछ ।

१२) जुनियर/युवा रेडक्रस सर्कल

प्राथमिक, निम्नमाध्यमिक तथा माध्यमिक विद्यालयहरूमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूद्वारा जुनियर रेडक्रस सर्कल गठन गर्न सकिनेछ । उच्च मा.वि., महाविद्यालय र विश्वविद्यालयका छात्र छात्राहरूका साथै समुदायका १६ देखि २५ वर्ष उमेर समूहका युवाहरूबाट युवा सर्कल गठन गर्न सकिनेछ । जुनियर/युवा सर्कलका सदस्यहरूलाई जुनियर/युवा स्वयम्सेवक भनिनेछ । सर्कलको सदस्यता र गठनविधि निम्नअनुसार हुनेछ :

१२.१. सदस्यता प्राप्ति र सर्कल गठनसम्बन्धी आधारभूत पूर्वाधार

- क) जुनियर रेडक्रसको सदस्यताका लागि रू. १०।- (दश) र युवा रेडक्रसको सदस्यताका लागि रू.२५ ।- (पच्चीस) वार्षिक सदस्यता शुल्क तिरेर सदस्यता प्राप्त गर्नसकिनेछ । (सदस्यताको रसिदको नमूना अनुसूची २ क अनुसार हुनेछ । सहयोगवापत प्राप्त हुने आम्दानीका लागि भने रसिदको नमूना अनुसूची २ ख अनुसार हुनेछ ।)
- ख) सर्कलका संरक्षक/शिक्षक नायकले सर्कलको सदस्यहरूलाई अनुसूची ३ मा उल्लेख भएअनुसार सदस्यताको प्रतिज्ञा गराउनुपर्नेछ ।
- ग) न्यूनतम ५० जना सदस्य भएपछि सर्कल गठन गर्न सकिनेछ । तर शिक्षण संस्थामा तोकिएको विद्यार्थी सङ्ख्या नै ५० भन्दा कम भएमा पनि सर्कल गठन गर्न सकिनेछ ।
- घ) सदस्यता प्राप्त जुनियर तथा युवाहरू साधारण सभाका सदस्य मानिने छन् ।
- ङ) यसपछि बोलाइने साधारण सभाले यस निर्देशिकामा तोकिएबमोजिम ११ जनाको कार्यसमिति गठन गर्नेछ ।

१२.२. नेपाल जुनियर/युवा रेडक्रस सर्कल कार्यसमितिको स्वरूप

अध्यक्ष - १	उपाध्यक्ष - १
सचिव - १	उपसचिव - १
कोषाध्यक्ष - १	उपकोषाध्यक्ष - १ र सदस्य ५ जना

१२.३. कार्यावधि

शिक्षण संस्थाका जुनियर/युवा सदस्यहरूको १ वर्ष र समुदायका युवा सदस्यहरूको पदावधि २ वर्षको हुनेछ ।

१२.४. गठन/पुनर्गठन प्रक्रिया

- क) विद्यालयका विद्यार्थीहरू तथा समुदायका युवाहरूलाई रेडक्रसको परिचयात्मक कार्यक्रममा सहभागी गराई उनीहरू मध्येबाट तदर्थ समिति गठन गरी जुनियर/युवा रेडक्रसको सदस्यता अभियान सञ्चालन गरिनेछ । शिक्षण संस्थाका जुनियर/युवा रेडक्रस सर्कलको हकमा वार्षिक रूपमा र समुदायमा गठित युवा रेडक्रस सर्कलको हकमा दुई-दुई वर्षमा साधारण सभाबाट निर्वाचन गरी सर्कल गठन तथा पुनर्गठन गरिनेछ ।

- ख) शिक्षण संस्थामा गठित सर्कलको संरक्षक प्र.अ./क्याम्पस प्रमुख/प्राचार्य हुनेछन् । सर्कलका क्रियाकलापलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न संरक्षकद्वारा नै एक जना इच्छुक, सक्रिय शिक्षकलाई सर्कलको शिक्षक नायक र एक जना सहयोगी शिक्षक नायक मनोनीत गरिनेछ ।
- ग) सर्कल गठन भइसकेपछि संरक्षकले पदाधिकारी, शिक्षकनायक, सहयोगी शिक्षकनायक र सल्लाहकार समितिको नामावली र आवद्धता शुल्क जुनियर सर्कलको हकमा रू. ५०।- (पचास) तथा युवा सर्कलको हकमा रू.१००।- (सय) समावेश गरी उपशाखामा स्वीकृतिको लागि पठाउनुपर्नेछ । सर्कल पुनर्गठन (नवीकरण) को लागि समेत यही प्रकृया लागू हुनेछ, तर आवद्धता शुल्क भने जुनियर सर्कलको हकमा रू. २५।- र युवा सर्कलको हकमा रू. ५०।- बुझाउनु पर्नेछ ।
- घ) हरेक वर्ष शैक्षिक सत्रको पहिलो दुई महिनाभित्र साधारण सभाको आयोजना गरी सदस्यता नवीकरण समेत गर्नुपर्नेछ ।
- ङ) सर्कल गठन/पुनर्गठन हुनासाथ एउटा वार्षिक कार्यतालिका बनाई सोअनुसार कार्यक्रमको आयोजना गरी सोको प्रतिवेदन उपशाखा भए उपशाखासहित जिल्ला शाखालाई दिनुपर्नेछ ।
- च) शिक्षण संस्थामा सर्कल गठन/पुनर्गठन गर्दा सकभर कक्षागत प्रतिनिधित्व गराउनुका साथै छात्र र छात्रा सदस्यको सङ्ख्या सकभर सन्तुलन ल्याउने प्रयास गर्नुपर्नेछ ।
- छ) निर्वाचन अधिकृत प्रधानाध्यापक/प्राचार्यबाट र समुदायमा उपशाखाबाट तोकिने छ ।
- ज) हरेक सर्कलको नाममा बैङ्क खाता खोली सोको सञ्चालन सकभर सर्कलकै अध्यक्ष, कोषाध्यक्ष र शिक्षक नायक मध्ये २ जनाको हस्ताक्षरद्वारा गर्ने । समुदायमा गठित सर्कलको हकमा अध्यक्ष, कोषाध्यक्ष र संरक्षक मध्ये २ जनाको हस्ताक्षरबाट खाता सञ्चालन गरिनेछ । रकम निकाशा र खर्चसम्बन्धी व्यवस्था रेडक्रस सर्कल कार्यसमितिको निर्णयबमोजिम हुनेछ ।
- झ) सर्कलको गठन जुनसुकै महिनामा भए पनि शैक्षिक सत्रको अन्त्यमा त्यसको कार्यावधि समाप्त हुनेछ, र नयाँ कार्यसमिति नयाँ कार्यावधिको २ महिनाभित्र साधारण सभा गरी गठन गर्नुपर्नेछ ।
- ञ) सर्कलले गरेका कार्यक्रमहरूको प्रगति विवरणको प्रतिवेदन वर्षको चार पटक उपशाखामा पठाउनु पर्नेछ, र सोको बोधार्थ प्रति जिल्ला शाखामा पठाउनुपर्नेछ ।
- ट) सर्कलको आय-व्यय पारदर्शी बनाउने र हरेक वर्ष लेखापरीक्षण गरी वार्षिक साधारण सभामा प्रस्तुत तथा पारित गराई सोको प्रमाणित प्रतिलिपि उपशाखामा पेश गर्ने ।
- ठ) उपशाखा वा उपशाखा सम्पर्क समिति नभएको अवस्थामा वा निष्कृत्य भएमा सोको कारण स्पष्ट खोली जिल्ला शाखाले सर्कलसँग सोभै सम्पर्क लगायत सम्पूर्ण जिम्मेवारी बहन गर्न सक्नेछ । सर्कलले पनि सोहीअनुसार सम्पर्क, प्रतिवेदन तथा अन्य दायित्वहरू निर्वाह गर्नुपर्नेछ ।
- ड) युवा सर्कलको सदस्यलाई रेडक्रसको अन्य सदस्यता लिन बाधा पर्नेछैन । तर सदस्यता प्राप्त भएपश्चात् युवा सर्कलको सदस्यता स्वतः हट्नेछ । तर सर्कलमा सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्न कुनै बाधा पर्नेछैन ।

१२.५ जुनियर/युवा रेडक्रस सल्लाहकार समिति

संरक्षकले आफ्नो संयोजकत्वमा वा तोकेको शिक्षकको संयोजकत्वमा कम्तीमा ३ जनाको सर्कल सल्लाहकार समितिको गठन गर्नेछन् । यस समितिले विद्यालयका जु.रे./यु.रे. सर्कलका गतिविधि र कार्यक्रम व्यवस्थित र सक्रिय तुल्याउन आवश्यक सरसल्लाह र सहयोग दिनेछ । समुदायमा गठित युवा रेडक्रस सर्कलमा जिल्ला शाखा वा उपशाखाले तोकेको व्यक्ति संरक्षक रहनेछ, र निजको संयोजकत्वमा वा निजले तोकेको व्यक्तिको संयोजकत्वमा ३ सदस्यीय सल्लाहकार समितिको गठन गरिनेछ ।

१२.६ नेपाल जुनियर/युवा रेडक्रस सर्कल कार्यसमितिको बैठक सञ्चालन कार्यविधि

- क) जुनियर/युवा रेडक्रस सर्कलको नियमित बैठक महिनामा एकपटक बस्नुपर्नेछ ।
- ख) अध्यक्षसँग परामर्श गरी सचिवले सर्कल कार्यसमितिको बैठक बोलाउनेछन् । बैठकमा छलफल गरिने विषयहरू (Agenda) सहितको सूचना अग्रीमरूपमा हरेक सदस्यलाई जानकारी गराउनुपर्नेछ ।
- ग) कुनै पनि कार्यसमितिको सदस्यले नयाँ विषय प्रस्ताव गर्न चाहेमा बैठक हुनुभन्दा अगावै अध्यक्ष वा सचिवसमक्ष प्रस्ताव दिनुपर्छ । त्यसो गर्न नभ्याउने भएमा बैठकमै त्यस्तो प्रस्ताव लिखितरूपमा प्रस्तावित गर्नुपर्छ र यदि कार्यसमितिको बहुमतले सो प्रस्तावमा छलफल गर्नु आवश्यक छ भन्ने निर्णय गरेमा मात्र त्यसलाई विषयसूचीको रूपमा छलफल गरी निर्णय लिइनेछ ।
- घ) बैठक अध्यक्षको र निजको अनुपस्थितिमा उपाध्यक्ष वा निज पनि नभए उपस्थितमध्येबाट एक जना छानिएका पदाधिकारी/सदस्यको अध्यक्षतामा सञ्चालन हुनेछ । एक तिहाइभन्दा बढी उपस्थितिलाई बैठकको गणपूरक सङ्ख्या (Quorum) मानिनुपर्छ र बैठक सञ्चालन गर्न गणपूरक सङ्ख्या पुग्नु अत्यावश्यक छ । लगातार तीन पटकसम्म पनि गणपूरक संख्या नपुगेको खण्डमा जतिसुकै सदस्यहरू उपस्थित भए तापनि बैठक सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।
- ङ) बैठकमा विषयसूचीमा छलफल हुनुभन्दा पहिले अधिल्लो बैठकले गरेका निर्णयहरू कार्यान्वयन भए नभएको समीक्षा गर्नुपर्छ ।
- च) बैठकमा छलफल गर्दा सबैले अध्यक्षलाई सम्बोधन गरेर बोल्नुपर्छ ।
- छ) बोल्न चाहने सदस्यले अध्यक्षलाई जनाउ दिएर बोल्नुपर्छ र दुई जनाले एकसाथ बोल्न चाहेमा अध्यक्षले अनुमति दिएको व्यक्तिले मात्र पहिले बोल्न पाउँछ ।
- ज) प्रस्तावहरूमा छलफल हुँदा सकेसम्म प्रस्तावलाई सर्वसम्मतिबाट पास गर्ने प्रयास गर्नुपर्छ । सो सम्भव नभई वाद-विवाद लम्बिने सम्भावना हुन आयो भने अध्यक्षले सो प्रस्तावमा मत लिनेछन् र बहुमतको राय मुताविक प्रस्ताव पारित भएपछि सो अनुसार सबै सदस्यहरूले काम गर्नुपर्छ ।
- झ) बैठकमा कुनै पनि विषयमा मत लिँदा अध्यक्षले पहिले नै मत दिनु हुँदैन । यदि मत बराबर हुन आएको खण्डमा मात्र अध्यक्षले निर्णायक मत दिन सक्नेछन् ।
- ञ) कार्यसमितिको बैठकसम्बन्धी सबै जानकारी शिक्षक नायकलाई हुनुपर्छ । बैठकमा आवश्यकता हेरी शिक्षक नायक उपस्थित हुनेछन् र आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछन् ।
- ट) यसबाहेक आवश्यकताअनुसार संरक्षक एवं अन्य प्रतिष्ठित व्यक्तिलाई पनि बैठकमा भाग लिन विशेष रूपमा आमन्त्रित गर्न सकिनेछ ।

- ठ) यदि कार्यसमितिको कुनै पदाधिकारी वा सदस्य विनासूचना लगातार तीन पटकसम्म बैठकमा उपस्थित नभएमा त्यस्तो पदाधिकारी वा सदस्यलाई कार्यसमितिबाट हटाउन सकिनेछ र सोको पदपूर्ति शिक्षक नायकलाई सूचना दिई एक महिनाभित्र निर्वाचनबाट गराइसक्नुपर्नेछ ।
- ड) बैठकमा गरिएका निर्णयहरू लेखनका लागि निर्णय अभिलेख पुस्तिका (Minute Book) हुनुपर्छ ।

१२.७ जुनियर/युवा रेडक्रस सर्कलका पदाधिकारीको काम-कर्तव्य

क) संरक्षक

- १) आफ्नो विद्यालयमा सर्कलको गठन/पुनर्गठनमा सहयोग पुर्याउने,
- २) शिक्षक नायक, सहशिक्षक नायक एवं सल्लाहकार समितिका सदस्यहरूको मनोनयन गर्ने,
- ३) सर्कलको साधारण सभा गराउन पहल गर्ने
- ४) कार्यसमितिको निर्वाचन अधिकृत तोक्ने,
- ५) सर्कलको संस्थागत विकास अभिवृद्धि गर्न उपशाखा/शाखा एवं स्थानीय निकायमा समन्वय गर्ने

ख) शिक्षक नायक/सहयोगी शिक्षक नायक

- १) सर्कलको सहजकर्ताको रूपमा भूमिका निर्वाह गर्ने,
- २) सर्कललाई प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपमा नेतृत्व प्रदान गर्ने
- ३) सर्कलले गरेका कार्यहरूको रेखदेख गर्ने
- ४) सर्कललाई आवश्यक निर्देशन, सुभावा र सल्लाह प्रदान गर्ने
- ५) सर्कलका सदस्यहरूलाई हरेक गतिविधिमा सक्रियता (Initiative) लिन लगाउने र उनीहरूलाई नै सर्कलको व्यवस्थापन एवं गतिविधिमा नेतृत्व वहन गर्न सहयोग पुर्याउने,
- ६) सर्कललाई मार्ग-निर्देशन गर्ने वा सचेतक (whip) को भूमिका निर्वाह गर्ने ।

शिक्षक नायकको अनुपस्थितिमा निजको काम-कर्तव्य सहयोगी शिक्षकनायकले गर्नेछन् । निजको उपस्थितिमा सहयोगी शिक्षक नायकले शिक्षक नायकको काममा सहयोग पुर्याउनेछन् । शिक्षक नायक एवं सहयोगीशिक्षक नायकले नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको सदस्यता ग्रहण गर्नुपर्नेछ ।

ग) अध्यक्ष :

- १) सर्कललाई सम्पूर्ण किसिमबाट नेतृत्व प्रदान गर्ने ।
- २) सर्कल कार्यसमितिको बैठकको लागि सचिवलाई परामर्श तथा निर्देशन दिने ।
- ३) सर्कल सभा र बैठकको अध्यक्षता गर्ने ।
- ४) बैठकका विषयसूचीलाई अनुमोदन गराई क्रमिकरूपमा छलफलका लागि प्रस्तुत गर्ने ।

- ५) सर्कलका हरेक गतिविधिहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने ।
- ६) सर्कलको कार्यक्रम विस्तार गर्न स्रोत सङ्कलन तथा परिचालन गर्न सम्बद्ध पक्षसँग समन्वय गर्ने ।
- ७) उपशाखा/शाखाको निकटतम समन्वयमा रही कार्य गर्ने ।
- ८) सर्कलको सदस्यता तथा सेवा विस्तारका लागि आवश्यक पहल गर्ने ।

घ) उपाध्यक्ष :

अध्यक्षको अनुपस्थितिमा अध्यक्षले गर्ने सबै काम उपाध्यक्षले गर्नुपर्छ । अध्यक्ष उपस्थित भएको समयमा अध्यक्षले गर्ने काममा उपाध्यक्षले सघाउ पुऱ्याउनुपर्छ । उपाध्यक्षले अध्यक्षको परिपूरकको भूमिका निर्वाह गर्ने छ ।

ङ) सचिव :

- १) अध्यक्षको अनुमति लिएर कार्यसमितिको बैठक बोलाउने,
- २) कार्यसमितिको बैठक भएको समयमा बैठकमा भएका छलफल र निर्णयहरू टिप्ने, बैठकद्वारा पारित गराउने,
- ३) प्रत्येक शैक्षिक सत्रको अन्तमा अध्यक्षको निर्देशन वा परामर्शमा जुनियर/युवा रेडक्रस सर्कलको सभा बोलाई त्यसमा वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तथा वार्षिक कार्यक्रम प्रस्तुत गर्ने,
- ४) सर्कलसम्बन्धी सबै प्रकारका सूचना प्रवाह तथा पत्राचार गर्ने,
- ५) आय-व्यय तन्दुरुस्त राख्नमा कोषाध्यक्षलाई सघाउने, यस बाहेक सचिवले सर्कलसम्बन्धी तलका कुरामा विशेष ध्यान दिनुपर्नेछ :
 - कार्य समितिको बैठक बोलाउँदा बैठक हुनुभन्दा चौबीस घण्टा अगाडि थाहा पाउने गरी बैठक हुने स्थान, मिति, समय र विषय तोकिएको सूचना दिनुपर्नेछ ।
 - नेपाल रेडक्रसका उपशाखा, जिल्ला शाखा तथा केन्द्रीय कार्यालयमा प्रत्येक ३ महिनामा पठाउनुपर्ने प्रगति प्रतिवेदन यथा समयमा तयार गरी अध्यक्ष र शिक्षक नायकको सहमति लिई पठाउनुपर्नेछ ।

च) कोषाध्यक्ष :

सर्कलको हिसाब किताब सबैले स्पष्ट बुझ्ने गरी राख्ने काम कोषाध्यक्षको हो । कोषाध्यक्षले नै विभिन्न कार्यहरूमा भएको खर्चको विवरण नियममुताविक राखी कार्यसमितिको बैठकमा समय-समयमा स्वीकृत गराउनुपर्छ । शैक्षिक सत्रको शुरूमा त्यस वर्षमा खर्च हुने भनी अन्दाज गरिएको आय-व्ययको अनुमानित विवरण साधारण सभा (अर्थात् जुनियर/युवा रेडक्रस सर्कल सभा) मा पेश गर्नुपर्छ र शैक्षिक सत्रको अन्तमा त्यस वर्षभरि भएको आय-व्ययको लेखा परीक्षण गराई सोको प्रतिवेदन साधारण सभामा पेश गर्ने काम पनि कोषाध्यक्षको नै हुन्छ ।

छ) सदस्यहरू :

- १) आफ्नो योग्यता र क्षमता प्रदर्शन गरेर सर्कललाई बढी सक्रिय र बढी सेवामूलक बनाउनमा अहम् भूमिका निर्वाह गर्ने ।
- २) समितिको बैठकमा उपस्थित हुने , बैठकमा प्रस्तुत विषयमा सकृय योगदान पुर्याउने र निर्णयानुरूप कार्यान्वयनमा सहयोग पुर्याउने ।
- ३) रेडक्रसका सिद्धान्त र आदर्शानुरूपका आचरण तथा गतिविधिहरूको प्रवर्द्धन गर्ने ।
- ४) सर्कलले तय गरेका कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि सकृय रूपमा संलग्न रहने ।
- ५) सर्कलबाट आयोजना हुने तालिम, गोष्ठी, शिविर आदिमा सहभागी तथा सहयोगीको भूमिका निर्वाह गर्ने ।
- ६) सर्कलको स्रोत सङ्कलन तथा व्यवस्थापनका लागि आवश्यक सहयोग गर्ने ।
- ७) रेडक्रस अभियानान्तर्गत सञ्चालन गरिने सेवामूलक तथा प्रचारात्मक कार्यक्रममा संलग्न हुने र अरूलाई पनि संलग्न गराउने ।

१३) जुनियर/युवा रेडक्रस सर्कलले गर्नु पर्ने न्यूनतम गतिविधिहरू

- रेडक्रससम्बन्धी कम्तीमा एक वटा अभिमुखीकरण कक्षा सञ्चालन
- वैधानिक दायित्व
(सर्कल गठन, पुर्नगठन, आवद्धता शुल्क, साधारण सभा, लेखा परीक्षण, नियमित बैठक, कार्यालय सञ्चालन, बैङ्क खाता सञ्चालन, वार्षिक कार्य योजना र त्रैमासिक प्रतिवेदन)
- सदस्यता नवीकरण र वितरण
- जिल्लास्तरिय/उपशाखास्तरिय जुनियर/युवा रेडक्रस गोष्ठीमा सहभागिता
- कम्तीमा १ वटा प्रतियोगिताको आयोजना (कविता, अल्बम, निबन्ध, चित्रकला ..)
- कम्तीमा १ वटा प्रशिक्षणको आयोजना (प्राथमिक उपचार, एच.आइ.भी./एड्स, नेतृत्व विकास र सरसफाइ)
- कम्तीमा १ वटा सेवा गतिविधिको सञ्चालन (दैवीप्रकोप, प्राथमिक उपचार)
- कम्तीमा १ वटा दिवस मनाउने (जुनियर, नेपाल रेडक्रस र विश्व रेडक्रस)

खण्ड ख

संगठन विकास तथा सेवा कार्यक्रम र जुनियर/युवा रेडक्रस स्वयमसेवक व्यवस्थापन निर्देशिका

क) जुनियर/युवा रेडक्रस संगठन विकास तथा सेवा कार्यक्रम

यो कार्यक्रम जुनियर/युवा रेडक्रसको स्थापनाकाल देखिनै सञ्चालन हुदै आइरहेको छ । वि.सं. २०६२ देखि यो कार्यक्रम नयाँ मोडलमा सञ्चालन भएको र यसमा रेडक्रसका मानवीय गतिविधिलाई अभिवृद्धि गर्दै प्रभावकारी रूपमा गतिविधि सञ्चालन गर्नका लागि जुनियर/युवाहरूलाई व्यवस्थित र सवल बनाई संगठन विकास तथा सेवाका गतिविधिहरू सञ्चालन गर्नु यस कार्यक्रमको लक्ष्य रहेको छ । यस कार्यक्रम अधिराज्यका ५ जिल्लाहरू पाँचथर, इलाम, चितवन सुर्खेत र डोटी जिल्लामा सञ्चालन भएको छ र स्रोत र साधनको स्थितिलाई हेरी क्रमिक रूपमा यो कार्यक्रम अधिराज्यका अन्य जिल्लाहरूमा सञ्चालन गर्ने सोच रहेको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत निम्नानुसारका गतिविधिहरू सञ्चालन भएका छन् ।

- कार्यशाला गोष्ठी
- मेनुअल, लिफ्लेट प्रकाशन र वितरण
- प्रशिक्षक प्रशिक्षण सञ्चालन
- जुनियर/युवा राष्ट्रिय गोष्ठी
- कार्यक्रममा सहभागिता
- जिल्ला छनौट, अभिमुखिकरण र सपोर्टिङ्ग स्टाफको व्यवस्था
- वेश लाईन सर्भे गर्ने
- कार्यक्रम सञ्चालन भएका जिल्लामा एक जुनियर/युवा रेडक्रस फोरम स्थापना गर्ने
- जुनियर/युवा क्याम्प सञ्चालन
- सर्कल व्यवस्थापनको लागि नेतृत्व विकास र व्यवस्थापन प्रशिक्षण सञ्चालन
- सेवा र गतिविधि गर्न सपोर्ट
- मोनिटरिङ्ग र सुपरभिजन

यस कार्यक्रमबाट जुनियर/युवा स्वयमसेवकहरूलाई स्पष्ट र उपयोगी किसिमले स्वयमसेवकको रूपमा संलग्न गराउन जुनियर/युवा स्वयमसेवक व्यवस्थापन निर्देशिका तयार गरी त्यसलाई तत्काल उक्त ५ जिल्लामा लागु गर्ने र क्रमशः अन्य जिल्लाहरूमा समेत लागु गराउन संरचना तयार हुने कुरा अपेक्षित उपलब्धीको रूपमा व्याख्या गरिएको छ ।

ख) नेपाल जुनियर/युवा रेडक्रस स्वयमसेवक व्यवस्थापन निर्देशिका २०६३

१) जुनियर/युवा स्वयमसेवक व्यवस्थापन निर्देशिकाको परिचय

अधिराज्यभर यस सोसाइटी अन्तर्गत गठित जुनियर/युवा रेडक्रस सर्कलहरूमा आवद्ध लाखौंको संख्यामा रहेका सदस्यहरूलाई स्वयमसेवकको रूपमा परिचालन गरी पीडितहरूको सेवा र सङ्घट्टाभिमुखता न्यूनीकरणमा योगदान गर्न एवं लाभान्वित हुन युवा शक्तिलाई प्रोत्साहित गर्नका लागि रेडक्रसको अन्तर्राष्ट्रिय महासंघ एवं नेपाल रेडक्रसको स्वयमसेवक व्यवस्थापन नीति (२०५९) अनुरूप जुनियर/युवा स्वयमसेवक व्यवस्थापन निर्देशिका, २०६३ को तर्जुमा गरिएको छ ।

२) जुनियर/युवा स्वयमसेवकको परिभाषा

जुनियर/युवा रेडक्रस नीति तथा कार्यप्रणाली निर्देशिका अनुरूप सदस्य भएका मध्येबाट निस्वार्थ भावनाले रेडक्रसको सिद्धान्त अनुरूप संकटाभिमुख समुदाय लाभान्वित हुने गरी यस निर्देशिका अनुसार ऐच्छिक सेवा गर्ने जुनियर तथा युवा सदस्यहरूलाई नै जुनियर/युवा स्वयमसेवक भनिन्छ ।

निस्वार्थ भन्नाले व्यक्तिगत स्वार्थका लागि आर्थिक, सामाजिक तथा राजनैतिक फाइदा र मोहबाट उत्प्रेरित नहुनु भन्ने बुझ्नु पर्दछ ।

३) जुनियर/युवा स्वयमसेवकका सामान्य सिद्धान्तहरू

- क) जुनियर/युवा स्वयमसेवक भन्नाले जुनियर/युवा रेडक्रस नीति तथा कार्यप्रणाली निर्देशिका अनुसारका सदस्य मध्येबाट बनेका स्वयमसेवकलाई सम्झनु पर्नेछ ।
- ख) जुनियर/युवा रेडक्रस स्वयमसेवकलाई आवश्यकता अनुसार नेपाल रेडक्रस सोसाइटीका कार्यक्रमहरूमा प्राथमिकता दिई संलग्न गराइने छ ।
- ग) जुनियर/युवा रेडक्रस स्वयमसेवकहरू आफै सेवा दिने र लिने समूह भएकाले उनीहरूको माध्यमबाट मानवीय सेवालार्ई प्रभावकारी बनाउन जोड दिइने छ ।
- घ) जुनियर/युवा रेडक्रस स्वयमसेवकले तोकिएको जिम्मेवारी रेडक्रसका सिद्धान्तहरूको अधिनमा रही वहन गर्नु पर्नेछ ।
- ङ) जुनियर/युवा रेडक्रस स्वयमसेवकको परिचालन आवश्यकता अनुसार रेडक्रसका विभिन्न निकायहरूसंग समन्वय गरी गरिने छ ।
- च) स्वयमसेवकको परिचालन गर्दा यथासम्भव जीवन निर्वाह र सुरक्षालाई ध्यान दिइने छ ।

४) जुनियर/युवा रेडक्रस स्वयमसेवक व्यवस्थापन निर्देशिकाको आवश्यकता :

- क) जुनियर/युवालार्ई रेडक्रस अभियानमा अभिप्रेरित गरी, आवद्ध गराई जिम्मेवारी वहन गर्न सक्ने कार्यहरू व्यवस्थित एवं प्रभावकारी गराउन,
- ख) जुनियर/युवा स्वयमसेवकलाई रेडक्रस अभियानका गतिविधिहरूमा व्यापक रूपमा परिचालन गराउन,
- ग) जुनियर/युवामा व्यावसायिक सीपको विकास गरी क्षमता, दक्षता र रुचीको आधारमा रेडक्रस अभियानका गतिविधिहरूमा संलग्न गराउन ।
- घ) जुनियर/युवाहरूको निरन्तरताको सुनिश्चितता गर्न

५) जुनियर/युवा रेडक्रस स्वयमसेवकको भूमिका

- क) संकटाभिमुख समुदायलाई सेवा प्रदान गर्ने ।
- ख) उद्धार, राहत एवं अन्य मानवीय सेवा कार्यमा सहयोग पुरयाउने
- ग) युवा वर्गको समय अनुसार नेतृत्व विकास गरी, स्वयमसेवामा उत्प्रेरित गराइ सेवा कार्यमा संलग्न गराउने र रेडक्रसका मानवीय सेवालाई विस्तार गर्ने ।
- घ) रेडक्रसको प्रचार प्रसार र संगठन विस्तारमा सहयोग गर्ने ।

६) जुनियर/युवा रेडक्रस स्वयमसेवक व्यवस्थापन निर्देशिकाको लक्ष्य

नेपाल रेडक्रसको अभिन्न अंगको रूपमा रहेको जुनियर/युवा रेडक्रस संगठनमा पारस्परिक सहयोग, परोपकारिता एवं जनसहभागिताको वकालत गर्दै, योग्यता र क्षमताको आधारमा जुनियर/युवाहरूलाई संलग्न गराइ “म सेवा गर्छु” भन्ने भावनाको विकासका साथै कार्यलाई व्यवस्थित गरी अभियानको रूपमा अगाडि बढाउने यसको लक्ष्य रहेको छ ।

७) जुनियर/युवा रेडक्रस स्वयमसेवक व्यवस्थापन निर्देशिकाको उद्देश्य

जुनियर/युवा रेडक्रस सदस्यहरूलाई स्वयमसेवकको रूपमा विकसित गरी रेडक्रसका विभिन्न गतिविधिहरूमा व्यवस्थित रूपले संलग्न गराउने ।

८) जुनियर/युवा रेडक्रस स्वयमसेवक व्यवस्थापनबाट हुने अवसर र उपयोगिता :

अवसर	उपयोगिता
१) रेडक्रसका गतिविधिहरूमा आवश्यक तालिम प्राप्त गर्ने अवसर जस्तै : दैवीप्रकोप, प्राथमिक उपचार, प्रजनन् स्वास्थ्य र एच.आइ.भी. र एड्स, सरसफाइ लगायत अन्य विषय सम्बन्धी प्रशिक्षण	१) नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको दक्ष जनशक्तिमा वृद्धि भै गुणात्मक सेवामा विस्तार हुने
२) स्थानीय, जिल्ला, क्षेत्रीय, राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको गोष्ठी, सभा, सम्मेलनमा सहभागिताको अवसर	२) सर्कल, उपशाखा जिल्ला तथा राष्ट्रको पहिचान
३) सामाजिक प्रतिष्ठामा वृद्धि र जिम्मेवारी वहन गर्ने अवसर	३) संस्था र व्यक्तिको छविमा वृद्धि
४) राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा जु./यु. बीच आपसमा ज्ञान, सीप तथा सांस्कृतिक आदान प्रदान गर्ने अवसर	४) सुमधुर सम्बन्ध, मित्रताको अभिवृद्धि र सांगठनिक सुदृढिकरणमा वृद्धि
५) सृजनात्मक प्रतिभा, सामग्री प्रकाशन,	५) सर्कल, उपशाखा र जिल्लाको

डकुमेन्ट्री निर्माण जस्ता रचनात्मक कार्यमा प्रतियोगितात्मक अवसर	आन्तरिक तथा बाह्य गतिविधि एवं वस्तुस्थितिको तुलनात्मक अध्ययन गर्न पाउने
६) नेतृत्व विकास गर्ने अवसर	६) दक्ष जनशक्ति उत्पादन र व्यक्तित्व विकास

९) जुनियर/युवा स्वयमसेवकको आवद्धताको आधार

- जुनियर रेडक्रस सर्कल- प्राथमिक देखि माध्यमिक विद्यालय तहसम्मका छात्र छात्राहरु
- युवा रेडक्रस सर्कल - शिक्षण संस्थामा : उच्च माध्यमिक विद्यालय देखि विश्वविद्यालय तहसम्म
- युवा रेडक्रस सर्कल - समुदायमा १६ देखि २५ वर्षसम्मका उमेर समूह

१०) जुनियर/युवा स्वयमसेवकको वर्गीकरण

स्वयमसेवकको वर्गीकरण दक्षता र क्षमताको आधारमा निम्नानुसार हुनेछः

क) साधारण स्वयमसेवक

रेडक्रस सम्बन्धी अभिमुखिकरण, आधारभूत तहको प्रशिक्षण प्राप्त गरेको कृयाशील व्यक्ति साधारण स्वयमसेवक हुने छ ।

ख) सकृय स्वयमसेवक

- प्रशिक्षक स्तरको अभिमुखिकरण र प्रशिक्षण प्राप्त गरेको कृयाशील व्यक्ति सकृय स्वयमसेवक हुनेछ ।

खण्ड ग

अन्तर्राष्ट्रिय रेडक्रस/रेडक्रिसेन्ट अभियान

क) ड्युना र रेडक्रसको स्थापना

अन्तर्राष्ट्रिय रेडक्रस अभियानका संस्थापक हेनरी ड्युनाको जन्म सन् १८२८ को मे ८ तारिखका दिन स्वीजरल्याण्डको जेनेभामा भएको थियो । उनी व्यापारको सिलसिलामा सन् १८५९ को जुन महिनामा इटालीको सल्फेरिनो पुगेका बेलामा इटाली, फ्रान्स र अस्ट्रिया बीच लडाइँ भइरहेको थियो । त्यस लडाइँमा धेरै सैनिकहरू घाइते भएका र कैयौं मरेका थिए । युद्धको भयानक दृश्य देखी ड्युनाले घाइतेहरूलाई तत्कालै सहयोग पुऱ्याए । सल्फेरिनोको यस दुःखद् दृश्यबाट प्रभावित भएर उनले सन् १८६२ मा फ्रेञ्च भाषामा सल्फेरिनोको स्मृति नामक पुस्तक लेखे । जसमा उनले रणभूमिको यथार्थ वर्णन गर्नुका अतिरिक्त युद्धको समयमा सेनाको चिकित्सासेवा अपर्याप्त हुने भएकाले घाइतेहरूको उद्धारको लागि हरेक देशमा स्वयमसेवी उद्धारसंस्था स्थापना हुनुपर्ने र यसका लागि एउटा अन्तर्राष्ट्रिय सम्झौता हुनुपर्ने सुझाव दिए । पुस्तकले धेरै मानिसको मनमा राम्रो प्रभाव पाऱ्यो । उनको विचारलाई स्वीट्जरल्याण्डका अरु चारजना मानिसहरूले सहयोग पुऱ्याए । गुस्ताफ मोनिएर, जनरल जी.एच.ड्युफो, डा.लुई अप्पिया र डा. थियो डोर मोनिएर जस्ता सहयोगीसँग मिलेर ड्युनाले सन् १८८३ मा घाइतेहरूको सहयोगको निम्ति अन्तर्राष्ट्रिय समिति (International Committee for Relief to the Wounded) स्थापना गरे । पछि यही संगठन नै रेडक्रसको अन्तर्राष्ट्रिय समितिका रूपमा परिणत भयो ।

ख) अभियानका तीन अङ्गहरू

अन्तर्राष्ट्रिय रेडक्रस तथा रेडक्रिसेन्ट अभियान भन्नाले रेडक्रसको अन्तर्राष्ट्रिय समिति, रेडक्रस तथा रेडक्रिसेन्ट सोसाइटीहरूको अन्तर्राष्ट्रिय महासंघ तथा विश्वभरि छरिएर रहेका राष्ट्रिय रेडक्रस तथा रेडक्रिसेन्ट सोसाइटीहरूको विश्वव्यापी सञ्जाललाई बुझाउँदछ । यस सञ्जालको लक्ष्य जुनसुकै समय र ठाउँमा घट्ने मानवीय पीडालाई हटाउनु र कम गर्नु हो ।

ग) रेडक्रसको अन्तर्राष्ट्रिय समिति (ICRC)

रेडक्रसको अन्तर्राष्ट्रिय समिति निजी र स्वतन्त्र चरित्रको छ । यसले राजनीतिक सिद्धान्त, धर्म आदि देखि तटस्थ रही कार्य गर्दछ । यसको मुख्य कार्यालय स्वीट्जरल्याण्डको जेनेभामा छ । यस समितिको सर्वोच्च अङ्ग यसको सभा हो । यस सभामा बढीमा २५ जना स्वीस नागरिकहरू हुन्छन् । यसको एक मात्र लक्ष्य युद्ध र आन्तरिक संघर्षबाट पीडित व्यक्तिहरूको जीवन र प्रतिष्ठाको सुरक्षा गर्नु तथा तिनीहरूलाई मानवीय सहयोग गर्नु हो ।

यस समितिले मानवीय कानून र विश्वव्यापी मानवीय सिद्धान्तहरूको सम्बर्द्धन र सुदृढीकरण समेत गरी मानवीय पीडालाई रोक्ने प्रयास पनि गर्दछ । रेडक्रसको अन्तर्राष्ट्रिय समिति निजी प्रकारको संस्था भएतापनि यसको अधिकार क्षेत्रले यसलाई एउटा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनी व्यक्तित्वको हैसियत प्रदान गर्दछ । संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभामा यस समितिलाई पर्यवेक्षकको हैसियत प्राप्त छ ।

घ) रेडक्रस तथा रेडक्रिसेन्ट सोसाइटीहरुको अन्तर्राष्ट्रिय महासंघ (The Federation)

महासंघको स्थापना सन् १९१९ को मे ५ तारिखमा फ्रान्सको राजधानी पेरिसमा भएको थियो । यस महासंघमा रेडक्रस तथा रेडक्रिसेन्ट सोसाइटीहरु सदस्यका रूपमा रहेका हुन्छन् । महासंघको मुख्य कार्यालय हाल स्वीट्जरल्याण्डको जेनेभामा रहेको छ । विश्वका सम्पूर्ण मानवलाई पर्न आउने पीडाको रोकथाम खास गरी दैवीप्रकोप, महामारी इत्यादिबाट पीडितहरुलाई सहयोग पुऱ्याउन राष्ट्रिय सोसाइटीहरुलाई प्रोत्साहित गर्नु र सहयोग जुटाइ दिनु यस महासंघको मूल उद्देश्य हो । यसले राष्ट्रिय रेडक्रसको स्थापना, विकास र विभिन्न सेवा कार्यहरु सञ्चालन गर्न अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग जुटाउने र समन्वय गर्ने गर्दछ । यसले राष्ट्रिय दैवीप्रकोप पूर्वतयारी योजनाको निर्माण र कार्यान्वयनमा पनि सहयोग प्रदान गर्दछ । विभिन्न कारणबाट शरणार्थी भएकाहरुलाई पनि सहयोग पुऱ्याउँछ । यस महासंघलाई पनि संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभामा पर्यवेक्षकको हैसियत प्राप्त छ ।

ङ) राष्ट्रिय रेडक्रस तथा रेडक्रिसेन्ट सोसाइटीहरु

राष्ट्रिय रेडक्रस तथा रेडक्रिसेन्ट सोसाइटीहरु अन्तर्राष्ट्रिय रेडक्रस अभियानका महत्वपूर्ण अङ्गहरु हुन् । रेडक्रस सोसाइटीहरुको स्थापना सन् १८६३ देखि नै भएको हो । यिनीहरुले आफ्नो देशभित्र सरकारी निकायको सहयोगीको रूपमा मानवीय क्षेत्रमा दैवीप्रकोप उद्धार, स्वास्थ्य, सामाजिक तथा विकासमूलक र सेवामूलक कार्य गर्दछन् । आवश्यकता परेको समयमा अन्य देशका राष्ट्रिय सोसाइटीहरुलाई पनि सहयोग गर्दछन् ।

जेनेभा महासन्धिमा हस्ताक्षर गरेको राष्ट्रमा मात्र राष्ट्रिय रेडक्रस वा रेडक्रिसेन्ट सोसाइटी स्थापना हुन सक्दछ । हालसम्म १९४ राष्ट्रहरुले जेनेभा महासन्धिमा हस्ताक्षर गरेका छन् भने १८६ राष्ट्रहरुमा रेडक्रस तथा रेडक्रिसेन्ट सोसाइटीहरु गठन भई आफ्नो गतिविधिहरु सञ्चालन गरेका छन् ।

च) अन्तर्राष्ट्रिय रेडक्रस सम्मेलन

अन्तर्राष्ट्रिय रेडक्रस सम्मेलन रेडक्रस अभियानको सर्वोच्च र निर्णायक अङ्ग हो । हरेक चार-चार वर्षमा हुने यस सम्मेलनमा सबै राष्ट्रिय रेडक्रस तथा रेडक्रिसेन्ट सोसाइटीहरु, जेनेभा महासन्धिमा हस्ताक्षर गर्ने सबै राष्ट्रका सरकारी प्रतिनिधिहरु, रेडक्रसको अन्तर्राष्ट्रिय समिति र महासंघका प्रतिनिधिहरुले भाग लिन्छन् ।

१५) नेपाल रेडक्रस सोसाइटी

विश्वमा रेडक्रस अभियान प्रारम्भ भएको ठीक एकसय वर्षपछि वि.सं. २०२० साल भदौ १९ गते नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको स्थापना भएको हो । कुनै पनि राष्ट्रमा सोसाइटी स्थापना हुनु अघि त्यस देशको सरकारले सन् १९४९ को जेनेभा महासन्धिमा हस्ताक्षर गरेको हुनुपर्दछ । वि.सं. २०२० माघ २४ गते श्री ५ को सरकारले जेनेभा महासन्धिमा अनुमोदन गरेपश्चात् २०२१ साल असोज १६ गते नेपाल रेडक्रस सोसाइटीलाई रेडक्रसको अन्तर्राष्ट्रिय समिति र रेडक्रस तथा रेडक्रिसेन्ट सोसाइटीहरुको अन्तर्राष्ट्रिय महासंघले क्रमशः मान्यता र सदस्यता प्रदान गरे ।

रेडक्रस अभियानको एक अङ्गको रूपमा नेपाल रेडक्रस सोसाइटीले पनि यिनै आधारभूत सिद्धान्तहरूलाई आधार बनाएर धर्म, वर्ण, लिङ्ग, वर्ग, जातजाति, राष्ट्रियता वा राजनीतिक विचारधाराको आधारमा भेदभाव नगरी देशभरि मानवीय सेवाका गतिविधिहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ ।

नेपाल रेडक्रस सोसाइटीका दूरदृष्टि, दूरगामी लक्ष्य देहाय बमोजिम छन् :

दूरदृष्टि (Vision)

समुदाय, सरकारी, गैर सरकारी संगठनहरूसँग निकटतम सम्पर्कमा रही पारदर्शी, प्रजातान्त्रिक र सहभागितामूलक वातावरणमा रेडक्रसका आधारभूत सिद्धान्तअनुरूप जनस्तरसम्म स्थापित रेडक्रसकर्मीहरूको राष्ट्रियव्यापी सञ्जालको माध्यमबाट काम गर्ने नेपाल रेडक्रस सोसाइटी मानवीय पीडामा तत्काल राहत प्रदान गर्न र संकटाभिमुखता कम गर्न प्रतिबद्ध रहने एउटा कुशल, आत्मनिर्भर र स्वाधीन मानवीय संगठनको रूपमा रहनेछ ।

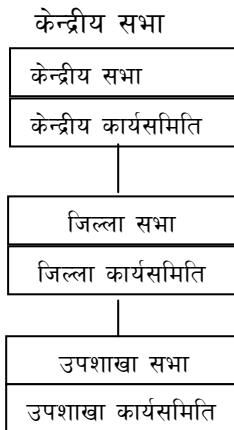
दूरगामी लक्ष्य (Mission)

संस्थाको संगठनात्मक ढाँचाको सुदृढिकरण तथा विस्तारद्वारा सरकारी एवं गैर सरकारी संगठनहरूसँग सम्पर्क स्थापनाका साथै सामुदायिक सहभागिता र स्वयमसेवकहरूको अधिकतम परिचालन गरी मानवीय पीडामा राहत प्रदान गर्ने र संकटाभिमुखता कम गर्ने नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको दूरगामी लक्ष्य हुनेछ ।

सदस्यता :

नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको प्रमुख आधार भनेको यसका सदस्य एवं स्वयमसेवकहरू हुन् । रेडक्रसको आधारभूत सिद्धान्तहरूप्रति आस्थावान् हरेक व्यक्तिलाई रेडक्रसको सदस्यता सदा खुला छ । सोसाइटीअन्तर्गत हाल जम्मा ९,०९,२२९ सदस्यहरू रहेका छन् । जसमा जुनियर तथा युवा सदस्य संख्या ७,९०,२८८ रहेको छ ।

संगठनात्मक स्वरूप

हाल नेपाल रेडक्रस सोसाइटीका ७५ जिल्ला शाखाहरू र ती जिल्ला शाखाहरू अन्तर्गत १०२२ उपशाखा, २२६ सहयोग समिति र ४०२० जुनियर तथा युवा रेडक्रस सर्कलहरू छन् ।

प्रमुख कार्यक्रमहरू :

प्रारम्भमा तिब्बती शरणार्थीहरूका लागि राहत कार्यबाट आफ्नो सेवा शुरु गरेको नेपाल रेडक्रस सोसाइटीले हाल प्रमुख रूपमा दैवीप्रकोप पूर्वतयारी, उद्धार/राहत, पुनःस्थापना कार्यक्रम, एम्बुलेन्स सेवा रक्त सञ्चार सेवा, स्वास्थ्य शिक्षा, आँखा अस्पताल तथा आँखा उपचार, परिवार स्वास्थ्य, सामुदायिक स्वास्थ्य, एच.आइ.भी. र एड्स रोकथाम, खानेपानी तथा सरसफाई, प्राथमिक उपचार सेवा, सामुदायिक विकास, महिला विकास, जुनियर/युवा गतिविधि, सञ्चार सेवा, जुनियर/युवा रेडक्रस स्वयमसेवक व्यवस्थापन, संगठन विकास, विष्फोटजन्य पदार्थ सम्बन्धी सचेतना जस्ता कार्यक्रमका साथै रेडक्रस अभियान तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनको प्रचार प्रसार गर्ने कार्य गर्दै आएको छ । यी सबै कार्यक्रमहरूबाट वार्षिक करिब १४ लाख भन्दा बढी जनसंख्या लाभान्वित हुने गरेका छन् ।

रेडक्रसका आधारभूत सिद्धान्तहरू

रेडक्रस भनेको मान्छेका मनभिन्न रहेका असल भावनाहरूको संस्थागत अभिव्यक्ति हो । कुनै पनि पीडित व्यक्तिलाई मानवीय सेवा गर्ने कार्यमा संसारका कुना-कुनामा छरिएर रहेका रेडक्रसका करोडौं-करोड कार्यकर्ताहरूलाई सजिलैसँग बाटो देखाउन रेडक्रसका आधारभूत सिद्धान्तहरू के-के हुन् भनेर स्पष्ट रूपमा तोकिएको छ । यस्ता सिद्धान्तहरू सातवटा छन् । र बुझ्न सजिलो होस् भनेर यी सिद्धान्तहरूको संक्षिप्त चर्चा तल गरिएको छ :

१) मानवता, (२) निष्पक्षता, (३) तटस्थता, (४) स्वाधीनता (५) ऐच्छिक सेवा, (६) एकता र (७) विश्व-व्यापकता

१) मानवता (Humanity) : “मानव” को अर्थ मान्छे हो र यसमा “ता” भन्ने प्रत्यय थपेपछि यसको अर्थ हुन्छ (१) मान्छे हुनुको विशेषता, (२) सम्पूर्ण मानवजाति, (३) मान्छे बन्न चाहिने गुण, (४) मान्छेको स्वभाव, प्रतिष्ठा, आदर्श आदिमा विश्वास वा मान्छेले मान्छेहरूप्रति गर्ने असल व्यवहार ।

हुन त “मानवता” का यी सबै अर्थको ज्ञान हुनु आवश्यक छ तर रेडक्रसमा हामीलाई सबभन्दा बढी सम्बन्ध यसको चौथो अर्थसँग छ । रेडक्रसका कार्यकर्तालाई काम गर्न सजिलो होस् भनेर “मानवता” शब्दको अर्थलाई अझ बढी स्पष्ट पारिएको छ ।

रेडक्रसले गरेको अर्थअनुसार “मानवता” को पहिलो अर्थ हो :

सकेसम्म आपत्तिलाई पूरै हटाउनु ।

कहिले मान्छेहरु आपसमा लडाइँ-भगडा गर्छन् काटाकाट र मारामार हुन्छ । कहिले प्राकृतिक शक्तिको कारणबाट बाढी, पहिरो जान्छ त कहिले सामाजिक परिस्थितिमा मान्छेमाथि आइपरेको आपत्तिलाई सकेसम्म पूरै हटाउनु “मानवता” को पहिलो अर्थ हो ।

“मानवता” को दोस्रो अर्थ हो : आपत्तिलाई कम गर्नु ।

सधैं मान्छेको आपत्तिलाई पूरै हटाउन सम्भव हुँदैन । यस्तो परिस्थितिमा विपत्तिलाई कम मात्रै गर्न सकिन्छ । जसरी क्यान्सर रोगलाई पूरै निको पार्न हालसम्म सकिएको छैन र डाक्टरहरुले त्यसलाई कम गर्छन् । त्यसरी नै रेडक्रसले पनि कतिपय विपत्तिलाई पूरै हटाउन सक्दैन, खालि कम गर्ने वा घटाउने काम गर्छ ।

अब फेरि अर्को प्रश्न उपस्थित हुन्छ-आपत्ति भनेको नै के हो ? केही चीजहरु यस्ता छन् जुन नभई मान्छे बाँच्न सक्दैन । यसको सबभन्दा राम्रो उदाहरण त हावा हो तर सौभाग्यको कुरा के छ भने हावा संसारभरिका सबै मान्छेलाई सजिलैसँग उपलब्ध छ । यसबाहेक मान्छेलाई नभई नहुने अरु कुराहरु हुन् खाना, लुगा फाटो र आवास । संसारभरिका सबै मान्छेलाई बाँच्नका लागि खाना खानैपर्छ, जिउ ढाक्नलाई लुगा नभई हुन्न र घाम-पानीबाट बच्नका लागि बस्ने ठाउँ हुनु पनि नितान्त जरुरी छ । अझ यसमा स्वास्थ्य र शिक्षालाई पनि थप्न सकिन्छ । विरामी हुँदा सबैले औषधिमूलो गर्न पाउनुपर्छ र अज्ञानको अन्धकारबाट ज्ञानको उज्यालोमा पुग्नका लागि पढ्न पनि ।

रेडक्रसका दृष्टिमा यी मध्ये कुनै पनि एक चीज नहुनु आपत्ति हो र सकेसम्म त्यसलाई पूरै हटाउनु, पूरै हटाउन सम्भव नभए पनि कम गर्नु रेडक्रसका कार्यकर्ताको कर्तव्य हो ।

“मानवता” को तेस्रो अर्थ हो : जीवन तथा स्वास्थ्यको सुरक्षा गर्नु ।

रेडक्रसले सरसफाइको कुरा सिकाउँछ, प्राथमिक उपचार सेवा सञ्चालन गर्छ, विरामीलाई ओसार्न स्ट्रेचर तथा एम्बुलेन्स गाडीको व्यवस्था गर्छ, मर्न लागेको विरामीलाई रगत दिएर पुनर्जीवन दिन्छ र पछि रोग नलागोस् भनेर खानेपानी योजना संचालन गर्छ । यी सबै जीवन तथा स्वास्थ्यको सुरक्षा गर्नका लागि सञ्चालन गरिएका कार्यक्रमका उदाहरण हुन् ।

“मानवता” को चौथो अर्थ हो : मानवीय सम्मानलाई सुनिश्चित गर्नु ।

रेडक्रसका दृष्टिमा सबै मान्छे बराबर छन् र सबैको इज्जत बराबर छ । अर्कालाई होच्याउनु, हेपेर बोल्नु, उसको इज्जत कम गराउनु र “अहम्” मा चोट पर्ने कुरा गर्नु रेडक्रसको सिद्धान्तसँग मेल नखाने कुरा हुन् ।

“मानवता” को पाँचौँ अर्थ हो : समझदारी, मित्रता, सहयोग र चिरस्थायी शान्ति ।

संसारमा बस्ने मान्छेहरुको जीवन बिताउने र सोच्ने तरिका फरक फरक छ, संस्कृति र मान्यता फरक छन्, छालाको रङ्ग र वेशभूषामा अन्तर छ । सबै मान्छेले अरु मान्छेको जीवन र संस्कृतिको सम्बन्धमा समझदारी राख्नुपर्छ र कदर गर्नुपर्छ । संसारको जुनसुकै कुनामा सबै पनि मान्छेमाथि आपत् आइलाग्दा हामी आफूले सकेको सहयोग गर्न सक्छौं । यदि यस्तो हुने हो भने संसारमा लडाइँ-भगडा नै हुने थिएन । पारस्परिक मित्रता र सहयोगमा सबैले हातेमालो गर्न थालेपछि बन्दुक उठाउनका लागि कुनचाहिँ हात बाँकी रहन्छ र ?

संसार रेडक्रसले चिताएजस्तो राम्रो र रमाइलो भइसकेको छैन तर रेडक्रसलाई विश्वास छ-कुनै-न-कुनै दिन यस्तो सुनौलो संसार उदाउनेछ ।

“मानवता” भन्ने सिद्धान्तको अर्थले रेडक्रसका कार्यकर्ताहरुलाई स्पष्ट हुन्छ रेडक्रसले कुन काम गर्न हुन्छ र कुन काम गर्न हुँदैन । हाम्रो नेपालजस्तो मुलुकमा रेडक्रसले गर्नुपर्ने अथवा गर्न सक्ने कामहरु साह्रै धेरै छन् । यस्तो परिस्थितिमा चाहिँ साधन र स्रोत हेरी प्राथमिकता तोकेर काम गर्नुपर्ने हुन्छ ।

२. निष्पक्षता (Impartiality)

“निष्पक्षता” शब्दको अर्थ त सजिलो पनि छ -पक्षपात नगर्नु । रेडक्रसका आधारभूत सिद्धान्तहरुमा प्रयोग गरिएको “निष्पक्षताको” पहिलो अर्थ हो : कुनै पनि आधारमा कसैप्रति पनि भेदभाव नगर्नु ।

धरती सबै मान्छेको हो र हामी सबै यस धरतीका सन्तान हौं । अहिले संसारका मान्छेहरु कैयौं देशमा बाँडिएका छन्, मान्छेहरुलाई फरक फरक जातमा भाग लगाइएको छ, मान्छेहरुको धर्म फरक-फरक छ र राजनीतिक विचारधारामा पनि अन्तर छ । हामी कसैले पनि यही ठाउँमा जन्मन पाऊँ भनेर रोजेका थिएनौं, जात-पात भन्ने कुरा खास परिवारमा जन्मेको कारणबाट हामीसँग टाँसिन पुगेको हो, धार्मिक विश्वास पनि मान्छेहरुको फरक-फरक छ र राजनीतिक विचारधारामा अन्तर हुनु त अझ स्वाभाविक कुरा हो । यति हुँदा-हुँदै पनि त आखिर हामी विशाल मानव परिवारका नै सदस्य हौं ।

सबै देशका मान्छेहरु आ-आफ्नै देशमा रमाऊनु, सबैलाई आ-आफ्नो राजनीतिक विचारधारा रोज्ने स्वतन्त्रता मिलोस् तर रेडक्रसको भने यही नै भन्ने आफ्नो कुनै देश छैन तापनि रेडक्रस सबै देशलाई आफ्नो देश ठान्दछ । रेडक्रसको आफ्नो कुनै जात छैन, अपितु रेडक्रसले सबै जातको कदर गर्दछ । रेडक्रसको आफ्नो भन्ने कुनै पनि धर्म छैन, सबै धर्मको सम्मान गर्दछ । रेडक्रसको आफ्नो राजनीतिक विचारधारा कुनै छैन, बरु सबै राजनीतिक विचारधाराको उत्तिकै कदर गर्दछ ।

त्यस कारण रेडक्रसले कहिले पनि सहयोग गर्नुभन्दा पहिले “तपाईंको घर कहाँ हो ?” भनेर सोध्ने गर्दैन, सबै देशका मान्छेलाई सेवा पुऱ्याउँछ । यसरी नै जाति, धार्मिक विश्वास, वर्ग र राजनीतिक विचारधारासँग पनि कुनै मतलब छैन । आपत्मा परेको मान्छेलाई सहयोग गर्नु रेडक्रसको मुख्य कार्य हो चाहे ऊ जोसुकै होस्, जहाँसुकैको होस् र जुनसुकै विचारको होस् ।

निष्पक्षताको दोस्रो अर्थ हो : आवश्यकताका आधारमा सहयोग गर्नु ।

कसैलाई कुन प्रकारको आपत् परेको छ र त्यस आपत्लाई हटाउन कस्तो सहयोग गर्नुपर्छ ? त्यो रेडक्रसले उपलब्ध गराउँछ । भोको मान्छेलाई खाना दिनुपर्छ तर लुगा होइन । त्यसरी नै नाङ्गो मान्छेलाई लुगा दिनुपर्छ, खाना होइन । आवश्यकताका आधारमा बढी आपत् परेकोलाई सबभन्दा पहिले सहयोग गर्नु ।

निष्पक्ष रेडक्रसले पनि एउटा पक्षपातचाहि गर्छ र यस्तो पक्षपात हो सबभन्दा बढी आपत् परेकोलाई सबभन्दा पहिले सहयोग गर्नु । कसैलाई साधारण चोटपटक लागेको छ र अर्कोलाई तुरुन्तै उपचार नगरेको खण्डमा मर्न पनि सक्ने स्थिति छ भने मर्न सक्ने खालको बिरामीको उपचार सबभन्दा पहिले रेडक्रसले गर्छ र पछि साधारण चोटपटक लागेको मान्छेको । सबभन्दा बढी आपत् परेकोलाई सबभन्दा पहिले सहयोग गर्नु भनेको यही हो । यस्तै नियम रेडक्रसका अरु सेवा कार्यक्रममा पनि लागू हुन्छ ।

“निष्पक्षता” भन्ने सिद्धान्तले रेडक्रसले कसरी काम गर्नुपर्छ भन्ने कुरा सिकाउँछ ।

३. तटस्थता (Neutrality)

भट्ट हेर्दा “निष्पक्षता” र “तटस्थता” को अर्थ उस्तै लाग्छ र यी दुईको बीचमा के फरक छ त्यो स्पष्ट पार्न पनि निकै कठिन छ । त्यस कारण पहिले “तटस्थता” शब्दको नै अर्थ पत्ता लगाउने कोशिश गरौं । “तट” को अर्थ किनार हो र “स्थ” भनेको रहनु । यसमा “ता” जोडेपछि बन्ने “तटस्थता” शब्दको अर्थ हुन्छ किनारमा रहनु वा किनारमा रहने भाव वा गुण । जसरी नदीको किनारमा उभिएको मान्छेलाई नदीको पानीले भिजाउँदैन, त्यसरी नै आफूभन्दा बाहिरका राम्रा या नराम्रा कुराहरुले नछोइनु वा प्रभावित नहुनु “तटस्थता” को अर्थ हो ।

शब्दकोशमा भेटिने तटस्थताको धेरै अर्थमध्ये एउटा यस्तो पनि फेला पर्छ : कुनै गुटमा नलाग्ने वा कसैको पक्ष नलिने वा अचेलको राजनीतिअनुसार कुनै दुई देशको युद्ध, भगडा आदिमा नअल्झी अलग रहने स्थिति अवस्था वा गुण ।

रेडक्रसका सन्दर्भमा रेडक्रसका कार्यकर्ताहरुका लागि तटस्थताको व्याख्या यस प्रकार गरिएको छ ?

“तटस्थता” को पहिलो अर्थ हो : विवाद र शत्रुतापूर्ण व्यवहारमा नअल्झनु ।

विवाद दुई व्यक्तिको बीचमा पनि चलिरहेको हुन सक्छ अथवा दुईथरी समाजको बीचमा । शत्रुतापूर्ण व्यवहार दुईथरी वा अझ धेरैथरी विचारधाराको बीचमा उत्पन्न भएको पनि हुन सक्छ र दुई वा धेरै राष्ट्रहरुका बीचमा शत्रुतापूर्ण व्यवहारको कारणबाट भयङ्कर युद्ध नै छेडिइसकेको पनि हुन सम्भव छ तर यस्तो विवाद वा शत्रुतापूर्ण व्यवहारमा रेडक्रस कहिल्यै पनि अल्झँदैन ।

“तटस्थता” को दोस्रो अर्थ हो : विवाद र शत्रुतापूर्ण व्यवहारको कारणसँग मतलब नराख्नु ।

विवाद र शत्रुतापूर्ण व्यवहारको कारण कतै राजनीति हुन्छ र कतै जाति । कतै धर्म हुन्छ भने कतै वैचारिक मतभेद तर रेडक्रस यस्ता कारणहरुबाट अलग रहन्छ । कुन ठीक वा कुन बेठीक भनेर छुट्याउनु रेडक्रसको काम होइन, यो त अदालत वा त्यस्तै अन्य कुनै निकायको काम होला । रेडक्रस कहिल्यै पनि न्यायाधीशको काम गर्न चाहँदैन । “तटस्थता” किन आवश्यक छ त ? फेरि अर्को प्रश्न हाम्रा सामु तेर्सिन्छ । “तटस्थता” आवश्यक छ : सबैको विश्वास जित्नका लागि । विवाद र शत्रुतापूर्ण व्यवहारमा अल्झने हो भने सबैको विश्वास प्राप्त गर्न सकिन्न । भगडा जित्नेले प्रशंसा गरे पनि हार्नेको मन त पक्कै भाँचिन्छ । अहिलेको संसारमा सबैले विश्वास गरेको एउटै मात्र संस्था रेडक्रस हो र यसो हुन सक्नुको एक मात्र कारणचाहिँ रेडक्रस विवाद र शत्रुतापूर्ण व्यवहारमा नअल्झनु हो । यस सिद्धान्तलाई रेडक्रसका कार्यकर्ताले व्यवहारमा ढाल्ने कोशिश सधैं गर्नुपर्छ । देशको साधारण नागरिकको रूपमा कुनै विषयको पक्ष या विपक्षमा आफ्नो अधिकारको प्रयोग गर्न हामी स्वतन्त्र छौं तर रेडक्रसको नामलाई विवादसँग मुछ्नु हुँदैन । कार्यकर्ताले सार्वजनिक रूपमा विवाद हुन सक्ने विषयहरुमा रेडक्रस संस्थालाई र आफूलाई समेत बिलकुलै तटस्थ राख्नुपर्छ ।

तटस्थता सिद्धान्तले रेडक्रस संस्था र यसका कार्यकर्ताको आचरण कस्तो हुनुपर्छ भन्ने कुरा बुझाउँछ ।

४. स्वाधीनता (Independence)

अरुको अधीन या बन्धनमा नभएकोलाई “स्वाधीन” भनिन्छ । रेडक्रसका लागि “स्वाधीनता” को पहिलो अर्थ हो :

रेडक्रसले आफ्नो विधान, नियम र काम गर्ने तरिका आफैं बनाउँछ । रेडक्रस अरु कुनै बाहिरी संस्थाको अधीन या बन्धनमा छैन । अरु कसैले तोके वा भनेअनुसार काम गर्ने संस्था रेडक्रस होइन, अपितु रेडक्रस त आफ्नो विधान, नियम र काम गर्ने तरिका आफैं निर्धारित गर्छ तर यसको अर्थ मनपरी गर्ने स्वतन्त्रता पनि होइन । रेडक्रसका आधारभूत सिद्धान्तअनुसार रेडक्रसका सबै कार्यकर्ताले यो काम गर्नेपर्छ र पीडित मानवताको सेवाका लागि समर्पित हुनैपर्छ ।

स्वाधीनताको दोस्रो अर्थ हो : देशको ऐन-कानूनको पालन गर्नु ।

आफ्नो देशको सरकारले मान्छेमाथि आइपरेका आपत्तिलाई हटाउने वा कम गर्ने उद्देश्यले सञ्चालन गरेका सबै कार्यक्रमहरुमा त्यस देशको रेडक्रसले सहयोग गर्छ र आफ्नो देशका सबै ऐन-कानूनको पालन पनि गर्छ तर सरकारका मानवीय सेवा कामहरुमा मात्र रेडक्रस आफू सामेल हुनुपर्छ । रेडक्रसका कार्यकर्ताहरुले एउटा सूत्रलाई सधैं मनमा राख्नु शायद राम्रो हुन्छ :

मानवीय कार्यमा सबैसँग सहयोग, अन्यथा न दासता, न टक्कर । अर्थात् मानवीय कार्य रहेछ भने रेडक्रसले सरकारी या गैर-सरकारी सबै संघ-संस्थाहरूसँग मिलेर सहयोग गर्दछ तर मानवीयबाहेक अर्कै खालको काम रहेछ भने अरु कुनै संस्था वा निकायको दास बनेर त्यो काम गर्दैन, न त त्यो काम “आफूलाई मन परेन” भन्ने निहुँ बनाएर त्यस्तो काम गर्ने संघ संस्थासँग टक्कर नै लिदै हिंड्छ ।

“स्वाधीनता” भन्ने सिद्धान्त भएन भने कुनै बेला रेडक्रसका कार्यकर्ताले आधारभूत सिद्धान्तबमोजिम काम गर्न नपाउने स्थिति हुन सक्छ । त्यस कारण यस सिद्धान्तको रक्षा सबैले गर्नुपर्छ र “स्वाधीनता” को नाममा “उद्दण्डता” प्रदर्शित गरिनु अझ बढी सिद्धान्तविरोधी काम हुन जान्छ ।

५. ऐच्छिक सेवा (Voluntary Service)

“ऐच्छिक सेवा” भनेको स्वयंसेवा हो । करकापले नभई आफ्नै राजीखुशीले अरुको भलो हुने काममा लाग्नु “ऐच्छिक सेवा” वा “स्वयमसेवा” को सच्चा अर्थ हो ।

रेडक्रसका आधारभूत सिद्धान्तमा रहेको “ऐच्छिक सेवा” को अर्थ पनि यही नै हो । रेडक्रस त्यस्ता धेरै-धेरै मान्छेहरूको एउटा विशाल जमात हो, जो आफ्नै इच्छाले अरुको भलाइ गर्न भनेर काम गरिरहेका छन् । अरुको अहित गरेर अथवा अरुको अहित नगरेर पनि आफ्नो मात्र भलाइ गर्न चाहने मान्छे रेडक्रसको असल कार्यकर्ता बन्न सक्दैन । चौबीसै घण्टा या बाह्रै महिना रेडक्रसको कार्यकर्ताले अरुको भलाइ हुने काम मात्र गर्नुपर्छ र कुनै पनि बेला आफ्नो भन्ने काम नै गर्न हुँदैन भन्नु यसको आशय होइन । वर्षमा १ महिना अथवा १ महिनामा १ हप्ता वा १ हप्तामा १ दिन वा सो पनि नसके १ दिनमा पाँचै मिनेट मात्र भए पनि रेडक्रसको कार्यकर्ताले अरुको भलाइमा आफूलाई लगाउनुपर्दछ ।

भोज-भतेरमा मीठो-मीठो र सबभन्दा पहिले मैले नै खानुपर्छ, सबभन्दा ठूलो पद मेरै हातमा हुनुपर्छ, विदेश जाने सबभन्दा राम्रो पहिलो अवसर मैले नै पाउनुपर्छ भनेर चर्को आवाजमा कुर्लनेहरूकालागि उपयुक्त संस्था अरु नै होलान्, रेडक्रसचाहिँ पक्कै होइन ।

त्यस कारण रेडक्रसमा “ऐच्छिक सेवा” को अर्थ हो : राजीखुशीले काम गर्नु र काम गरेबापत केही चीज पाउने आशा नगर्नु ।

कहिले-काही “स्वयमसेवा” को अर्थ लगाइन्छ, “मन लागे काम गर्नु, नत्र नगर्नु ।” यस्तो अर्थ लगाउनु सेतोलाई कालो भन्नु बराबर हो । इच्छा छैन भने पहिले नै त्यो काम गर्न सकिदैन भन्ने स्वतन्त्रता रेडक्रसमा सबैलाई छ तर राजीखुशीले “काम गर्छु” भनेर जिम्मा लिइसकेपछि “मन लागेन” भनेर नगर्ने मनपरीतन्त्र भने रेडक्रसले मान्दैन ।

“ऐच्छिक सेवा” को अर्को गलत अर्थ लगाइन्छ - स्वयंसेवकलाई गल्ती गर्ने स्वतन्त्रता छ र यसबापत उसलाई कुनै जरीवाना हुँदैन । यो पनि नबुझ्नेहरूको गलत भनाइ हो । राजीखुशीले वहन गरेको जिम्मेवारी अझ बढी इमान्दारी, लगनशीलता, आस्था र निष्ठापूर्वक वहन गर्नुपर्ने हुन्छ । जिम्मेवारी वहन नगरेको कारणबाट भोग्नुपर्ने दण्डको भागी जोसुकै पनि हुन्छ, चाहे त्यो स्वयमसेवक होस् वा अरु नै कोही ।

रेडक्रसमा राजी-खुशीले सदस्य बनिन्छ र काम पनि राजी-खुशीले नै गरिन्छ । त्यसैले रेडक्रसका कार्यकर्ताले कुनै पनि लाभको आशा गर्नु हुँदैन । व्यक्तिगत लाभका निमित्त सदस्य बन्नु वा काम गर्नु रेडक्रसकै सिद्धान्तसँग मेल नखाने कुरा हुन् ।

६. एकता (Unity)

“एकता” को अर्थ हो-एउटै आदर्श, सिद्धान्त र विचार राखेर सबै आपसमा मिलेर बस्नु वा मिलेर काम गर्नु । त्यसैले रेडक्रसमा पनि “एकता” को अर्थ हो : एउटै आदर्श, सिद्धान्त र विचार राख्नु र काम गर्ने तरिका एउटै हुनु ।

एउटै आदर्श, सिद्धान्त र विचार राख्ने र काम गर्ने तरिका भएपछि दुईथरी रेडक्रसको आवश्यकता हुँदैन । विद्यार्थी संगठन दुईथरी हुन सक्लान् र शिक्षक संगठन दुईथरी बन्नान्, किनभने तिनीहरूको आदर्श र सिद्धान्त नमिल्न सक्ला र काम गर्ने तरिकामा फरक आउला तर रेडक्रसमा भने यस्तो हुँदैन ।

त्यस कारण रेडक्रसमा “एकता” को अर्थ हुन्छ एउटा देशमा एउटै मात्र राष्ट्रिय रेडक्रस सोसाइटी हुन्छ, अर्को समानान्तर सोसाइटी खोल्न पाइँदैन । एउटा जिल्लामा रेडक्रसको एउटै मात्र शाखा, हुन्छ, अर्को समानान्तर शाखा खोल्न पाइँदैन । गाउँ वा नगरको निश्चित सीमाभित्र एउटै मात्र संगठन हुन्छ र एउटा विद्यालयमा एउटै मात्र नेपाल जुनियर रेडक्रस सर्कल । अर्को समानान्तर संगठन खोल्न पाइँदैन ।

अब यहाँ प्रश्न उठ्छ-समाजमा भिन्न विचार राख्नेहरू पनि हुन्छन् र रेडक्रसकै निकायले पनि गलत बाटो लिन सक्छ । यसको समाधान कसरी गर्ने ?

त्यसैले “एकता” को दोस्रो अर्थ पनि छ र त्यो हो :
रेडक्रस सबैका लागि खुला हुनुपर्छ ।

रेडक्रसको सदस्यता सबैका लागि खुला हुनुपर्छ र रेडक्रसमा प्रवेश गर्ने मूलद्वारमा भोटे ताल्चा ठोक्नु रेडक्रसविरोधी काम हो । यदि कतै सबैका लागि खुला भएमा रेडक्रसमाथि आफ्नो प्रभुत्व नरहने डरले भिन्न विचार राख्नेहरूलाई टाढा राखिन्छ, भने त्यो सरासर गलत काम हो ।

“एकता” को अर्को अर्थ हो : आफ्नो सबै क्षेत्रमा काम गर्नु । उदाहरणका लागि नेपाल रेडक्रसको पूरै क्षेत्र नेपाल हो र देशभरि रेडक्रसले आफ्नो सेवा कार्यक्रमहरू संचालन गर्नेपर्छ । नेपाल रेडक्रसको कुनै जिल्ला शाखाको क्षेत्र पूरै जिल्ला हो र पूरै जिल्लाभरि जिल्ला शाखाले हेर्नुपर्छ । यस्तै नियम नेपाल रेडक्रसका अन्य निकायहरूका हकमा पनि लागू हुन्छ ।

७. विश्व-व्यापकता (Universality)

विश्व-व्यापकताको शब्दिक अर्थ हो-संसारभरि ढाकिएको हुनु वा रहनु ।

रेडक्रसको कार्यक्षेत्र पूरै संसार हो । जहाँ मान्छे छन्, त्यहाँ मान्छेमाथि आपत्ति आइपर्न सक्छ र त्यहाँ रेडक्रस हुनुपर्छ । २०६३ को अन्तसम्म १९१ मुलुकहरूले जेनेभा महासन्धिमा हस्ताक्षर गरिसकेका छन् र ती मध्ये १८५ मुलुकमा राष्ट्रिय सोसाइटीको गठन भइसकेको छ । बाँकी देशहरूमा पनि राष्ट्रिय सोसाइटीहरूको गठन गर्ने प्रयास भई नै रहेको छ ।

“विश्वव्यापकता” को पहिलो अर्थ हो : रेडक्रसमा सबैको सम्मान बराबर छ ।

सबै राष्ट्रिय रेडक्रस सोसाइटीहरूलाई रेडक्रसमा बराबर इज्जत दिइएको छ । संयुक्त राष्ट्रसंघमा जस्तो पाँच शक्ति राष्ट्रहरूलाई विशेषाधिकारको व्यवस्था यहाँ छैन । यसैअनुरूप नेपाल रेडक्रसमा सबै जिल्ला शाखाहरूको सम्मान पनि बराबर हुन्छ, चाहे देशको प्रधानमन्त्री होस् वा साधारण किसान, रेडक्रसको सदस्यको रूपमा दुवैथरीको सम्मान बराबर हुन्छ, सम्मानमा कुनै फरक छैन ।

विश्व-व्यापकताको दोस्रो अर्थ हो : एकले अर्कालाई मद्दत गर्नु सबैको समान कर्तव्य हो ।

परेको बेलामा सबैलाई सहयोग गर्नु नै रेडक्रस हो र रेडक्रसभित्र परेको बेलामा सबै राष्ट्रिय सोसाइटीले एक अर्कालाई मद्दत गर्दछन्, एउटा जिल्ला शाखा अर्को जिल्ला शाखाको मद्दतको लागि सधैं तयार रहन्छ । यस्तै नियम रेडक्रसका अन्य निकाय र सदस्यका हकमा पनि लागू हुन्छ ।

अब एक छिन “आधारभूत” र “सिद्धान्त” शब्दलाई पनि केलाउने प्रयास गरौं । “सिद्धान्त” को अर्थ हो “विचार, तर्क र अनुभवद्वारा प्रमाणित भई सबैद्वारा स्वीकार गरिएको कुनै खास “मत” र “आधारभूत” को अर्थ हो “कुनै वस्तु अड्ने जगको रूपमा रहेको” । यी सिद्धान्तहरू अन्तर्राष्ट्रिय रेडक्रस अभियानका अनुभव, तर्क र विचारद्वारा प्रमाणित भई सन् १९६५ मा सम्पन्न अन्तर्राष्ट्रिय रेडक्रसको २० औं सम्मेलनद्वारा स्वीकृत गरिएका हुन् । यी सात सिद्धान्तकै जगमा रेडक्रस अडेको छ । रेडक्रसको कुनै कार्यकर्ताले असावधानीवश गरेको कुनै नराम्रो कामले रेडक्रसको जगमा रहेको कुनै ईट खस्न सक्छ र रेडक्रसको जग कमजोर हुन सक्छ । यस्तो हुन नपाओस् भनेर कोशिश गर्नु रेडक्रसका सबै कार्यकर्ताहरूको जिम्मेवारी हो ।

रेडक्रसका सबै कार्यकर्ताहरूलाई यी सिद्धान्तहरू सधैं याद भइरहनु आवश्यक हुन्छ । यी सिद्धान्तहरू क्रमैसँग सम्झन सजिलो होस् भन्नका लागि एउटा शब्द रचौं-नेपालीमा “मानितस्वऐकवि” र अंग्रेजीमा “HINIVUU” । उक्त सिद्धान्तहरूको सबभन्दा पहिलो अक्षर राखेर यी कृत्रिम शब्द रचिएका छन् :

जुनियर/युवा रेडक्रस सम्बन्धी जान्ने पने विषयहरु

खण्ड क

जुनियर/युवा रेडक्रस संगठन तथा नीति

खण्ड ख

संगठन तथा कार्यक्रम र जुनियर/युवा रेडक्रस स्वयमसेवक व्यवस्थापन निर्देशिका

खण्ड ग

अन्तराष्ट्रिय रेडक्रस रेडक्रिसेन्ट अभियान

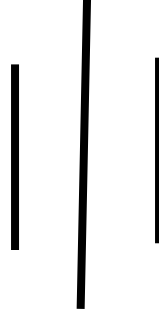
खण्ड घ

रेडक्रसका आधारभूत सिद्धान्तहरु

नेपाल रेडक्रस सोसाइटी
जुनियर/युवा रेडक्रस सम्बन्धी जान्ने पने विषयहरु

२०६३

नेपाल रेडक्रस सोसाइटी
जुनियर/युवा रेडक्रस विभाग
केन्द्रीय कार्यालय, कालिमाटी, काठमाडौं
पो.व.नं. २१७
फोन नं. ०१-४६७१६०८, ४२७०६५०
Web:www.nrcs.org